

Doktrinde Çocuk Evliliği Kabul Edilen Yaş Sınırı Bağlamında Günümüz İslam Toplularının Aile Hukuku Kanunlarında Asgari Evlilik Yaşı

Öz: Evlilik, insan hayatının en önemli olaylarından kabul edilir. Ancak evlenmek isteyen kişilerin gerek akıl gerek fiziksel olarak olgunlaşması gerekmektedir. Bu sebeple dünyada birçok hukuk sisteminde evlenmek için minimum yaş sınırı belirlenmiştir. İslam hukukunda fiili evlilik hayatı için belirli bir olgunluk şart görülmüşse de hukuki evlilik için evlenme yaşının herhangi bir alt sınırı bulunmadığı kabul edilmektedir. Klasik İslam hukuku kaynaklarında hukuki olarak kabul gören çocuk evlilikleri ilk olarak Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde (1917) yasaklanmıştır. Müslüman toplumdaki kanunlaştırma faaliyetiyle birlikte sınırlandırılan çocuk evlilikleri son zamanlarda yürürlüğe konulan kanunların çoğunda yasaklayıcı bir yaklaşıma konu olmuştur. Yürürlüğe konulan kanunların çoğunda evlilik çağıyla ilgili sınırlandırmalara gidilmişse de hâkim ve velinin izniyle belirlenen yaşların altındakilerin evliliklerine izin verildiği görülmektedir. Evliliğin asgari yaş sınırı ülkelere göre değişmekte olup doktrinde çocuk evliliği kabul edilen yaş sınırının altındaki evliliklere izin veren ülkelerin hala varlığı dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslam Aile Hukuku, Çocuk Evlilikleri, Evlilik Çağı, Evlilik yaşı, İslam Ülkeleri, Kanunlaştırma.

Adem

YENİDOĞAN*

Minimum Age of Marriage in Family Laws of Contemporary Islamic Societies in the Context of the Age Limit Accepted for Child Marriage in the Doctrine

Abstract: Marriage is considered one of the most important events in human life. However, people who want to get married need to mature both mentally and physically. For this reason, a minimum age limit for marriage has been determined in many legal systems in the world. Although a certain maturity is required for actual marriage life in Islamic law, it is accepted that there is no lower limit for the age of marriage for legal marriage. Child marriages, which are accepted in classical Islamic law sources, were first banned in the 1917 Family Law Decree. Child marriage has been the subject of a prohibitive approach in most of the laws enacted with the codification activity in Muslim societies. Although most of the laws put into force have restrictions on the age of marriage, marriages are allowed for those under the age determined with the permission of the judge and the guardian. The minimum age limit for marriage varies according to the countries, and it is noteworthy that there are still countries that allow marriages below the age limit accepted as child marriage in the doctrine.

Keywords: Islamic Family Law, Child Marriages, Marriage Age, Islamic Countries, Legalization.

** Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı. E-Posta: adem.yenidogan@cbu.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0582-3818>.

Giriş

Dünya genelinde yaklaşık 200 ülkenin imzaladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin ilk maddesinde "... daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır."¹ denilerek on sekiz yaş altındakiler çocuk kabul edilmiştir. Çocuk evlilikleri ise on sekiz yaş altındaki bireylerin kendi aralarındaki ya da daha büyük şahıslarla evliliğini² ifade etmekte olup klasik fıkıh kitaplarında henüz buluşa ermemiş mümeyyiz ve gayri mümeyyiz küçüklerin evlendirilmesini ifade etmektedir.³ Günümüzde toplumların bir kısmında legal veya illegal olarak varlığı devam eden çocuk evlilikleri tarih boyunca birçok toplumda da görülmüştür.⁴ İslamiyet'ten önceki ve sonraki toplumlarda varlığı bilinen çocuk evliliklerinin Yahudilik'te ve Hristiyanlık'ta yasaklanmadığı bilinmektedir.⁵ Kaynaklarda İslam'ın geldiği Arap toplumunda yaygın olarak yapıldığı aktarılan çocuk evlilikleri⁶ 1917 tarihli

¹ "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme", Unicef, (Erişim 11 Mart 2022).

² "Child Marriage", Unicef, (Erişim 11 Mart 2022).

³ İslam hukukçuları günümüz hukuk sistemlerinin aksine çocukluğun sona ermesini yaşla değil, buluşla ilişkilendirmiştir. Onlara göre kendisinde buluş alametleri görülmeyenler Ebû Hanîfe'ye göre erkekler on sekiz, kızlar on yedi yaşını tamamladığında, İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'un da katıldığı İslam hukukçularının çoğunluğunun görüşüne göre ise kız ve erkek on beş yaşını doldurduğunda buluşa ermiş kabul edilmektedir. Adem Yenidoğan, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 29. (Buluş yaşıyla ilgili görüşler için bk. Ebû Bekir Alâuddin b. Mes'ûd Kâsânî, *Bedâ'îr-u's-sanâ'ir fi tertîbi's-şerâ'ir*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1420/2000), 5/277; Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğni (eş-Şerhu'l-kebîr* ile birlikte), (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1404/1984), 4/556 vd.; Ömer Nasûhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmusu*, (İstanbul: Bilmen Yayınları, 1968), 2/46.

⁴ Yenidoğan, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 36 vd.; Daha detaylı bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995), 1/139; Salvatore Di Marzo, *Roma Hukuku*, çev. Ziya Umur, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1959), 180; Sadri Maksudi Arsal, *Umûmi Hukuk Tarihi*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1994), 51; Sabri Şakir Ansay, "Aile Hukuku", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2-3 (1952): 25, 28; Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988), 272-273; Halil Cin - Ahmet Akgündüz, *Türk-İslam Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990), 1/67.

⁵ bk. Ansay, "Aile Hukuku", 28; a.mlf., *İslam Hukuku*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1958), 200-201, dipnot 432; Ronald de Vaux, *Yahudilikte Aile (Les Instituons de l'Ancien Testament)*, çev. Ahmet Güç, (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 59; Asife Ünal, *Yahudilik'te, Hristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 22.

⁶ bk. Neşet Çağatay, *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 136.

Hukûk-ı Âile Kararnâmesi çıkarılana kadar İslam toplumlarında da kabul görmüştür. Doktrinde çocuk evliliği kabul edilen yaş sınırı dikkate alınarak günümüz İslam toplumlarının aile hukuku kanunlarındaki asgari evlilik yaşlarının inceleneceği bu makalede, klasik fıkıh kaynaklarında evlilik çağı telakkisine değinildikten sonra çağdaş İslam aile hukuku kanunlarında çocuk evliliklerini önleyici tedbir olarak ifade edilebilecek evlilik yaşıyla ilgili düzenlemeler irdelenecektir.⁷ Burada son olarak ifade etmek gerekir ki bu makale SDÜ SBE'de 2009 yılında tamamlanan "İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden esinlenmekle birlikte tamamlayıcı bir araştırma olarak hazırlanmıştır. Geçen zaman diliminde çıkan kanunlarla birlikte daha önce ulaşılamayan pek çok kanun da araştırmaya dâhil edilerek bu meselenin müstakil olarak ele alınması uygun görülmüştür.

1. Klasik Fıkıh Kaynaklarında Evlilik Çağı Telakkisi

Klasik fıkıh kitaplarına bakıldığında Osman el-Bettî (ö. 143/760), İbn Şübrüme (ö. 144/761) ve Ebû Bekir el-Esamm (ö. 201/816) gibi âlimlerin aksi görüşleri bulunmakla birlikte İslam hukukçularının çocuk evliliklerini yasaklayıcı ifadelerine rastlanılmamaktadır. Talak 65/4 âyeti, Hz. Peygamber'in (s.a.s) Hz. Aişe (r.anh) ile evliliği ve sahâbenin bu konudaki uygulamalarını delil getiren klasik İslam hukukçuları çocuk evlilikleri konusunda müspet görüş ortaya koymuşlardır.⁸ Fakat Osman el-Bettî gibi aksi kanaatteki âlimler özellikle Nisa 4/6. ayetini delil getirerek çocukların evlendirilmesini reddetmişlerdir.⁹

⁷ Pek çok disiplini kapsayacak genişliğe sahip "doktrin" kelimesi çalışma boyunca Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesinde kabul gören çocukluk yaşını ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.

⁸ Burhânüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyetü'l-mübtedî meâ şerhi'l-allâme Abdülhayy el-Leknevi*, (Pakistan: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmü'l-İslâmiyye, ts.), 3/39; Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Bâbertî'nin *el-İnâyesi* ve Sa'di Çelebî'nin *Haşiyesi* ile), (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 3/274; Zeynuddin b. İbrâhim İbn Nuceym, *Bahru'r-râik şerhu Kenzî'd-dekâik: fi furû'il Hanefiyye* (İbn Abidin Muhammed b. Ömer ed-Dimaşkî'nin *Minhâtu'l-Hâlik ala'l Bahri'r-râik* adlı haşiyesiyle birlikte), hazırlayan: Zekeriyâ Âmirât, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 3/194; Saïd et-Tenûhî Sahnûn, *Müdevvenetü'l-kübrâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 2/100; Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd el-Hafid el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, (Mektebetü'l-Külliyetü'l-Ezheriyyeti, 1386/1966), II, 7-8; Muhammed el-Hatib Şirbîni, *Muğni'l-muhtac ilâ ma'rifeti ma'ni el-fâzî'l-minhâc*, thk. Ali Muhammed Muavvid, takdim ve takriz: Muhammed Bekir İsmail, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415/1994), 4/246; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VII, 379; Yenidoğan, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 66 vd.

⁹ Şemsuddin Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Serahî, *el-Mebsût*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), 4/212; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâî*, 2/381; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, 3/274; Ebû

İslam hukukçularının çoğunluğu hukuken çocuk evliliklerini kabul etmişlerse de Hanefilerin çocuk yaşta evlendirilmiş olanlara buluş muhayyerliği hakkı vermeleri,¹⁰ Hanefilerin yanı sıra çocuk evliliklerini kabul eden diğer İslam hukukçularının küçük yaşta evlendirilmiş olanların evliliklerini hukuki görüp fiili evlilik hayatını ileriki yaşlara ötelemeleri¹¹ dikkate değer bir yaklaşımdır. Bu kabulleri sebebiyle onların çocuk evliliklerini fiili değil, sözleşme niteliğinde gördükleri söylenebilir. Bunun da toplumumuzda yakın tarihe kadar görülen beşik kertmesine benzerlik arz ettiği düşünülebilir.

Zamana, topluma ve kültüre göre değişiklik arz etmekle birlikte sosyo-ekonomik sebepler başta olmak üzere kaçırılmak istenmeyen maslahatlar, ırzın korunması ve neslin devam ettirebilmesi gibi yaygın sebepleri olan¹² çocuk evliliklerinin toplumların dini ve sosyo-kültürel değerleriyle yakından ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu değerlerin toplumların ahlak ve hukuk anlayışını etkilediği de yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim geçmişte toplumların genelinde yadırganmayan çocuk evlilikleri günümüz toplumlarının bir kısmında hala devam etmekte iken bazılarında olumsuzluğu dikkate alınarak yasaklanmıştır. Çocuk evliliklerinin İslam toplumlarında yasaklanması ise ilk olarak 20. yüzyılda 1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ile gündeme gelmiştir. Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin esbâbı mûcibe lâyihasında çocukların evlendirilmesi hususunda o güne kadar uygulamanın cumhurun görüşü doğrultusunda olduğunun belirtilmesi¹³ daha önce böyle bir yasaklamanın

Muhammed Alî b. Ahmed İbn Hazm el-Endülüsî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, thk. Abdülğaffar Süleyman el-Bendari, (Beirut: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/38; Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 2/54; Muhammed Ebû Zehra, *Ahvâlu's-şahsiyye*, (b.y.: Dâru'l-Fikri'l-Arabiyyi, ts.), 130; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhü'l-İslâmiyyü ve edilletühü*, (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1405/1985), 7/179. Küçük yaşta evliliklerin klasik İslam hukukçuları nazarında mahiyetiyle ilgili daha detaylı bilgi için bk. H. İbrahim Acar, Evlenme Ehliyeti Bakımından İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi, *Dini Araştırmalar* 6/16 (2003), 125-140; Yenidoğan, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 84 vd; Fatih Orum, "Kur'ân İşığında Küçüklerin Evlendiril(eme)meselesi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Sayı: 19 (2009), 139-158; Öğuzhan Tan, "Childhood And Child Marriage in Islamic Law [İslam Hukukunda Çocukluk ve Çocuk Evliliği]", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018), 783-805.

¹⁰ Serahsî, *Mebûsât*, 4/215; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 2/379; Merginânî, *Hidâye*, 3/41-42; Fahrüddîn Usman b. Alî Zeylâi, *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Haşiyeleriyle birlikte), (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 2/505; İbn Nüceym, *Bahru'r-râik*, 3/211; Muhammed b. Emin b. Ömer İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtâr*, (Beirut: Dâru İhyâit-Turâsî'l-Arabî, 1987), 2/306; Yenidoğan, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 50.

¹¹ Yenidoğan, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 50.

¹² bk. Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 78; Ansay, "Aile Hukuku", 28; Fazlur Rahman, "A Survey of Modernization of Muslim Family Law", *International Journal Middle East Studies* 2 (1980), 455.

¹³ *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi Esbâbı Mûcibe Lâyihası* için bk. Orhan Çeker, *Aile Hukuku Kararnamesi*,

olmadığını göstermektedir. Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde ise Osman el-Bettî vd. âlimlerin görüşleri nazarı itibara alınarak çocukların evlendirilmesi yasaklanmıştır. Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nden önce herhangi bir alt yaş sınırına bakılmaksızın çocuklar velileri tarafından evlendirilebilmekte iken kararname ile asgari evlenme yaşı kızlarda dokuz, erkeklerde on iki yaşıyla sınırlandırılmış,¹⁴ belirtilen yaşlara gelmemiş çocukların velileri tarafından evlendirilmeleri yasaklanmıştır. Ancak 19 Haziran 1919 tarihli bir kararname ile Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ilga edilmiş ve yürürlüğünden önceki hükümler mer'î kılınmıştır.¹⁵

Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nde yasaklanana kadar İslam hukukçularının yaklaşımı çocuk evliliklerinin kabulü yönünde olmuşsa da bu tarz evliliklerin İslam toplumunda ne derece yaygın olduğuna dair bir bilgi vermek mümkün değildir. Nitekim XVIII. yüzyıl Adana şer'iyeye sicilleri özelinde Osmanlı mahkemelerine konu olmuş davalar ile imamların tuttuğu nikâh defterleri dikkate alınarak yapılan bir araştırmada çocuk evliliklerinin Osmanlı toplumunda zannedildiği kadar yaygın olmadığı iddia edilmektedir.¹⁶ Bu bilgi nazarı itibara alındığında klasik İslam hukukçuları tarafından kabul edilen çocuk evliliklerinin fiili evlilik hayatının ötesinde maslahatlar barındırdığı, bu tarz evliliklerin çağın telakkileriyle ilgili olduğu ve çocuk koruma kanunu ve kurumlarının bulunmadığı bir dönemde yalnız kalan çocukları himaye etme amacı güttüğü düşünülebilir.

2. Günümüz İslam Toplularının Aile Hukuku Kanunlarında Evlilik Çağı Telakkisi

Klasik fıkıh kaynaklarına bakıldığında çocuk evliliklerinin yasaklandığına veya otorite tarafından denetime tabi tutulduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Osmanlı Devleti'nde 1917 yılı itibarıyla yürürlüğe giren Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ise çocuk evliliklerinin sınırlandırılmasına örneklik teşkil etmiştir. Bu bağlamda İslâm aile hukuku alanındaki ilk kanun kabul edilmesi sebebiyle çocuk evliliklerinin yasaklanması konusunda da ilk olma özelliğini haizdir. İslam toplumlarında aile hukuku alanında daha önce de bazı

(İstanbul: Ebru Yayınları, 1985), 65; Yenidoğan, *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*, 103.

¹⁴ *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, md.7.

¹⁵ Sabri Şakir Ansay, *Eski Aile Hukukumuzda Bir Nazar*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1952), 51; Mehmet Akif Aydın, "Hukûk-ı Âile Kararnâmesi", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/317; Mahmud Esad Kalıpçı, "Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin İlgası İşlemi Keenlemeyekün Sayıldı mı?," *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016), 1/353.

¹⁶ Ömer Korkmaz, "Osmanlı Uygulamaları Işığında Küçüklerin Evlendirilmesi ve Veli İzinsiz Nikâh," *Bilimname: Düşünce Platformu* 37 (2019/1), 453, 464-465, 469.

kanun yapma teşebbüslerinden bahsedilmekteyse de bu çabalar nihayete erememiştir. Örneğin Mısır'da Kadri Paşa tarafından 1917 Tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin hazırlanmasından kırk yıl kadar önce aile hukukuyla ilgili bir taslak hazırlanmıştır. Kanunlaşma imkânı bulamayan bu taslak bazı Arap ülkelerinde mahkemeler tarafından başvurulmuş bir kaynak olarak kalmıştır. Aynı şekilde Hukûk-ı Âile Kararnâmesi çıkarılmadan önce 1916'da Sudan'da aile hukukuyla ilgili çıkarılan tamimlerin de aile kanunu olmaktan uzak olduğu ifade edilmektedir.¹⁷ Osmanlı Devleti'nde yürürlüğü kısa süren kararname Lübnan, Ürdün, Filistin ve Suriye'de yıllarca uygulanmıştır. Osmanlı Devleti ve diğer İslam ülkelerindeki kısa ömrüne rağmen İslâm hukuk tarihinde önemli etkiye sahip olan kararname, İslâm ülkelerinde aile hukukuyla ilgili çıkarılan kanunlara örneklik teşkil etmiştir.¹⁸ Fakat İslam toplumlarında aile hukuku alanında çıkarılan kanunların tümü üzerinde Hukûk-ı Âile Kararnamesi'nin etkisinden bahsetmek elbette mümkün değildir. Nitekim Türkiye gibi şer'i esaslara dayalı hukuki düzenlemeleri terk eden ülkelerin aile hukuku alanında çıkardıkları kanunlarda Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'nin etkisinden bahsedilemeyeceği aşikârdır. Aile hukukunda şer'i esaslara dayalı düzenlemelerinin 1926 yılında sona erdirildiği ülkemizde aynı yıl bazı değişiklikler yapılarak İsviçre Medeni Kanunu uygulamaya konulmuş ve evlilik için asgari yaş sınırı belirlenmiştir. Diğer İslam ülkelerinin aile hukuku kanunlarına bakıldığında ise çocuk evlilikleri hususunda farklı yaklaşımların tercih edildiği, bazılarında asgari evlilik yaşına yer verilmediği, bazısında asgari yaş sınırı tespit edilse de hâkim veya velinin izniyle o yaştan altıdakilerin evliliklerine onay verildiği, bazı ülkelerde ise yasaklayıcı düzenlemelerin daha kat'î olduğu görülmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında aile hukuku kanunlarına ulaşabildiğimiz İslam ülkelerinin çocuk evliliklerini önleyici tedbir olarak ifade edilebilecek evlilik yaşıyla ilgili düzenlemelerine değinilecektir.

2.1. Normal Evlilik Yaşı Her İki Cins İçin On Sekiz Yaş ve Üstü Olan Ülkeler

2.1.1. Ürdün

Ürdün Ahvâli Şahsiyye Kanunu (2019) evlilik çağını madde 10'da düzenlemiştir. Kanununun 10. maddesinin ilk fıkrasında evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için kız ve erkeğin akıllı ve on sekiz yaşını tamamlaması şart koşulmuştur. Fakat aynı maddenin 2. fıkrasında evliliklerinde maslahatı gerektiren bir zaruret varsa tarafların on beş yaşını doldurması şartıyla kâdının evliliğe izin verebileceği

¹⁷ İslam toplumlarında aile hukuku alanında daha önce ortaya çıkan bazı kanunlaştırma teşebbüsleri için bk. Aydın, "Hukûk-ı Âile Kararnâmesi," 18/315-316.

¹⁸ Aydın, "Hukûk-ı Âile Kararnâmesi," 18/314, 316.

belirtmiştir.¹⁹ Kâdının izniyle evlenebilmesi için tarafların on beş yaşını tamamlamasının yeterli görülmesi şeklindeki düzenleme doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaşın altında kalması sebebiyle Ürdün Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun çocuk evliliklerini engelleme konusunda doktrindeki anlayışla uyuşmadığı görülmektedir.

2.1.2. Fas

Fas Aile Kanunu (Müdevvenetü'l-Üsra), Parlamento'nun kurulmasından önce 1957 yılında oluşturulmuş ve 1993 yılında değiştirilmişse de yürürlükteki kanun 2004 yılında çıkarılmıştır.²⁰ Son olarak 2021 yılında güncellenen Müdevvene'de evlilik yaşı, evlilikte ehliyet ve velayet başlığında 19 ve 20. maddelerde düzenlenmiştir.²¹

1957 tarihli Fas Aile Kanunu'nda evlenebilmesi için erkeğin on sekiz, kızın on beş yaşını tamamlaması şartı getirilmiş, erkeğin on sekiz yaşına gelmeden önce ahlak dışı davranışlarda bulunmasından korkulursa bu yaşlardan önce evliliğine izin verilebileceği belirtilmiştir.²² Yürürlükteki Fas Aile Kanunu'nda ise evlenme ehliyeti her iki cinsin on sekiz yaşını tamamlaması şartına bağlanmıştır.²³ Fakat bir sonraki maddede hâkimin reşit olmayanın ebeveynlerini veya yasal temsilcisini dinledikten ve tıbbi uzmandan yardım aldıktan veya sosyal araştırma yaptıktan sonra evlilikte menfaatleri bulunduğu ve haklı nedenlerini belirttiği gerekçeli bir kararla 19. maddede belirtilen yaşın altındaki erkek veya kızın evlenmesine izin verilebileceği belirtilmiştir.²⁴

Görüldüğü gibi 1957 tarihli düzenlemede erkek ve kız için ayrı yaş tespitinde bulunan kanun 2004 tarihli yasada kız ve erkek arasında ayrıma gitmemiş ve her iki cins için aynı yaş sınırını evlilik çağı olarak düzenlemiştir. 1957 tarihli kanunda erkek hakkında genel kurala aykırı farklı bir uygulama koyan kanun koyucu kızlar hakkında sessiz kalmıştır. 2004 tarihli kanunda ise kız ve erkek ayrımı yapmaksızın maslahat ve haklı gerekçeler bulunması şartıyla kanunca şart koşulan yaşın altındaki evliliklere izin verilebileceğine yer verilmiştir.

¹⁹ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Ürdün: 2019), md. 10.

²⁰ *Müdevvenetü'l-Üsra* (Fas: 2004) önsöz, 8.

²¹ *bk. Müdevvenetü'l-Üsra* (Fas: 2004), md. 19-20.

²² md. 8; bk. Dawoud Alami - Dooren Hinchliff, *Islamic Marriage and Divorce Laws of the Arab World*, (London-Boston: Cimet and Kluwer Law International, 1996), 199; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 64, dipnot 24.

²³ *Müdevvenetü'l-Üsra* (Fas: 2004), md. 19.

²⁴ *Müdevvenetü'l-Üsra* (Fas: 2004), md. 20.

2.1.3. Libya

1984 tarihli Libya Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nda asgari evlilik yaşı 6. maddede üç fıkra hâlinde düzenlenmiştir. Kanunun 6. maddesinin a fıkrasına göre evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için tarafların akıllı ve buluğa ermiş olması şart koşulmuştur. Evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için gerekli olan yaş sınırı ise aynı maddenin b fıkrasında kız ve erkeğin yirmi yaşına ulaşması şeklinde düzenlenmiştir. Kanunda evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için tarafların yirmi yaşına ulaşması şart koşulmuşsa da maddenin c fıkrasında mahkemenin bu yaştan önce evlenmek isteyen şahıslara velinin muvafakatinden sonra evliliğin yarar ve gerekliliğine bağlı olarak izin verebileceği belirtilmiştir.²⁵ Böylece genel kurala aykırı bir şekilde kanunca belirlenen yasal evlenme yaşından önceki evliliklere izin verilmiştir. Kanunun diğer maddelerinde izin için asgari bir yaş belirlenmemiş olması Libya Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nda çocukların evlendirilmesinin tam olarak yasaklanmadığı izlenimini vermektedir. Ancak bazı Ahvâli Şahsiyye Kanunları'nda olduğu gibi Libya Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun 8. maddesinin a fıkrasında velinin erkek veya kızı rızaları dışında evlenmeye zorlamasının caiz olmadığı belirtilerek²⁶ onların icbari velayet yoluyla evlendirilmeleri yasaklanmıştır.

2.1.4. Endonezya

Çocuk Koruma Yasası'nda cenin dâhil olmak üzere çocuğu on sekiz yaşından küçük kişi olarak tanımlayan²⁷ Endonezya, Medeni Kanunu'nda yirmi bir yaşından küçükleri ve daha önce evlenmemiş olanları reşit olmayan şahıs olarak kabul etmiştir.²⁸ Endonezya Evlilik Kanunu evlilik yaşını 6 ve 7. maddelerde düzenlemiştir. Kanun kişinin kendi irade beyanıyla evlenebilmesi için her iki cins açısından yirmi bir yaşını doldurmayı şart koşmuş ve kişinin daha önce evlenebilmesi için anne ve babasından izin alması gerektiğine yer vermiştir.²⁹ Ebeveynden birinin vefat etmesi veya vasiyetini ifade edemeyecek durumda olması hâlinde bu maddenin 2. fıkrasında belirtilen iznin kimlerden, nasıl alınacağı aynı maddenin 3 ve 4. fıkrasında düzenlenmiştir.³⁰ 2, 3 ve 4 numaralı fıkralarda belirtilen kişiler arasında görüş ayrılığı olması durumunda ne yapılacağına ise maddenin 5. fıkrasında yer verilmiştir.³¹ Son olarak maddenin

²⁵ *Ahvâli Şahsiyye Kanunu* (Libya: 1984), md. 6.

²⁶ *Ahvâli Şahsiyye Kanunu* (Libya: 1984), md. 8.

²⁷ *Child Protection Law* (Endonezya: 2002), md. 1 (1).

²⁸ *The Indonesian Civil Code* (Endonezya: 1847), md. 330.

²⁹ *Law on Marriage* (Endonezya: 1974), md. 6 (2).

³⁰ *Law on Marriage* (Endonezya: 1974), md. 6 (3), (4).

³¹ *Law on Marriage* (Endonezya: 1974), md. 6 (5).

1’den 5’e kadar olan fıkralarındaki hükümlerin her din ve inancın hukuku aksini belirlemedikçe uygulanacağı söylenmiştir.³² Yirmi bir yaşını doldurmamış kişinin evlenebilmesi için kanunca belirlenmiş kişilerden izin alması gerektiğine yer verilmişse de bu iznin verilebilmesi için erkeğin on dokuz, kızın on altı yaşını doldurması şart koşulmuştur.³³ İslam Hukuku dikkate alınarak hazırlanan Kompilasi Hukum Islam’da da evlilik çağı için Endonezya Evlilik Kanunu’na (Law on Marriage 1974) atıf yapılmış ve kanunun 6 ve 7. maddelerindeki hükmün geçerli olduğu belirtilmiştir.³⁴ Normal evlilik yaşını yirmi bir yaş olarak kabul eden Endonezya Medeni Kanunu’nun erkeğin on dokuz, kızın on altı yaşını doldurması ve izin şartıyla evliliklerini hukuken geçerli kılması dikkate alındığında çocuk evliliklerini engelleme konusunda erkekler bakımından doktrindeki anlayışla uyduğu, kızlar açısından ise uyumadığı görülmektedir.

2.1.5. Tunus

Tunus’ta 1956 yılında çıkarılan kanunda evlenme yaşı erkekler için on sekiz, kızlar için on beş olarak belirlenmiştir. 1964 yılında evlilik yaşı daha da yükseltilerek evlenebilmek için yasal sınır erkekler için yirmi, kızlar için on yedi yaşına girmiş olmak şeklinde değiştirilmiştir.³⁵ Mecelletü’l-Ahvâlî’ş-Şahsiyye’de 1958, 1964, 1966, 1976, 1981, 1993, 2007, 2008 ve 2010 yıllarında değişiklikler yapılmış, evlilik yaşını belirleyen maddede ise en son 2007 yılında düzenleme yapılmıştır. 1964 ile 2007 yılları arasındaki düzenlemelerden hangisinde yapıldığını tespit edemesek de kanunda mevcut evlilik yaşının her iki cins için on sekiz yaşının tamamlanması olarak belirlendiği görülmektedir. Kanunun ilgili maddesine göre evlilik için her iki eş arasında kanuni bir engel bulunmamasının yanı sıra tarafların on sekiz yaşını doldurmaları gerekmektedir. Kanunda belirtilen yaşın altındaki evlilikleri mahkeme iznine bağlayan madde, söz konusu iznin ciddi sebepler ve eşlerin açık menfaatleriyle verileceğine yer vermiştir.³⁶ Kanunda mevcut evlilik yaşı on sekiz olarak tespit edilmişse de ciddi sebepler ve tarafların menfaatine bağlı olarak mahkemenin izniyle evlenme yaşının asgari ne olduğu tarafımızca tespit edilememiştir. Bu durumun doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaş altı evliliklerin varlığına işaret ettiği söylenebilir.

³² *Law on Marriage* (Endonezya: 1974), md. 6 (6).

³³ *Law on Marriage* (Endonezya: 1974), md. 7 (1).

³⁴ *Kompilasi Hukum Islam* (Endonezya: 2001), md. 15.

³⁵ md. 5; bk. Alami - Hinchliffe, *Islamic Marriage and Divorce Laws of the Arab World*, 240; Fazlur Rahman, “A Survey of Modernization of Muslim Family Law”, 455; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 64, dipnot 24.

³⁶ *Mecelletü’l-Ahvâlî’ş-Şahsiyye* (Tunus: 1956), md. 5.

2.1.6. Irak

Irak Ahvâli Şahsiyye Kanunu (1959), çocuk evliliklerini ilgilendiren ehliyet konusunu 3. fasılda 7 ile 9. maddeler arasında düzenlemiştir. Kanunun 7. maddesinin birinci fıkrasında kız ve erkeğin evlenme ehliyetini elde edebilmesi için akıllı ve on sekiz yaşını tamamlaması şart koşulmuş,³⁷ 8. maddede her iki cins için bu şarta istisna getirilmiştir. 8. maddenin birinci fıkrasında diğer şartlarla birlikte erkek için asgari evlilik yaşı on beş yaşın tamamlanması olarak düzenlenmiştir.³⁸ Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise kız için belirlenen asgari evlilik yaşına yer verilmiştir. Bahse konu düzenlemede şer'î buluşun gerçekleşmesi ve fiziksel uygunluk şartıyla evliliği gerektiren bir zaruret bulunduğu on beş yaşına ulaşmış kızın evliliğine hâkimin izin verebileceği belirtilmiştir.³⁹ Görüldüğü gibi Irak Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nda evlenme ehliyetine sahip olabilmek için on sekiz yaş sınırı getirilmişse de buluş ve evlilik için fiziksel uygunluk ile erkeklerin on beş yaşını tamamlaması, kızların ise on beş yaşına ulaşması şartıyla talepleri halinde evlenmelerine izin verileceğine yer verilmiştir. Fakat 7. maddedeki on sekiz yaş şartına getirilen bu istisnai uygulama izin niteliği taşımakta olup kız ya da erkeğin icbari velayet yoluyla evlendirilmelerini ifade etmemektedir. Nitekim kanunun 9. maddesinin 1. fıkrasında tarafların hiç kimse tarafından evliliğe zorlanamayacağı gibi evlenmeye ehil olanların evlenmesine engel olunamayacağı da belirtilmiştir. Maddenin 2. fıkrasında ise bu kuralın ihlali durumunda ihlal edenin birinci dereceden akraba olması halinde üç yıla kadar hapis cezası, para cezası veya bu ikisinden birisiyle cezalandırılacağı; birinci derece akrabalarından başkası olması halinde ise en az üç yıl, en fazla on yıl olmak üzere hapis cezası ile cezalandırılacağına yer verilmiştir. Maddenin 3. fıkrasında 1. fıkranın hükümlerini ihlal edene karşı yasal işlem başlatılması için şeriat mahkemelerine veya şahsi davalar mahkemesine soruşturma makamlarını bilgilendirme görevi verilmekle birlikte zorlama veya engellemeyle karşılaşanların doğrudan soruşturma makamlarına müracaat hakkına sahip olduğuna yer verilerek kanunca belirlenen asgari evlilik yaşının altındaki evlendirilmelerinin önüne geçilmek istenmiştir.⁴⁰

Irak Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun evlilik yaşını düzenleyen ilgili maddeleri dikkate alındığında Irak'ta küçük yaşlarda evliliklerin kanunca tanınmaya devam ettiği görülmektedir. Zorla evlendirilemiyor olsalar da velinin muvafakati ve kâdının izniyle evlenebilmesi için erkeğin on beş yaşını tamamlamış, kızın on beş yaşına ulaşmış olmasının yeterli görülmesi şeklindeki düzenleme doktrinde

³⁷ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Irak: 1959), md. 7.

³⁸ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Irak: 1959), md. 8/1.

³⁹ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Irak: 1959), md. 8.

⁴⁰ *bk. Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Irak: 1959), md. 9.

çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaşın altında kalmaktadır. Bu durum çocuk evliliklerini engelleme konusunda İslam dünyasında ilk kanun olması sebebiyle önemi haiz olan Hukûk-ı Âile Kararnâmesiyle kıyaslandığında Irak Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun daha iyi bir noktaya geldiğine işaret etmekteyse de Irak Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun çocuk evliliklerini engelleme konusunda doktrindeki anlayışla uyuşmadığını göstermektedir.⁴¹

2.1.7. Birleşik Arap Emirlikleri

2005 yılında çıkarılan Birleşik Arap Emirlikleri Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun 30. maddesinin 1. fıkrasında evlenme ehliyetine sahip olabilmek için akıl ve buluş şart koşulmuş, şer'î olarak daha önce ulaşılmamışsa buluş yaşı on sekiz yaşın tamamlanması olarak belirlenmiştir. Maddenin 2. fıkrasında ise buluşa ermiş olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişinin hâkimin izni ve maslahat olmadan evlenemeyeceği belirtilmiştir.⁴² Görüldüğü gibi Birleşik Arap Emirlikleri Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nda normal evlilik yaşı on sekiz yaşının tamamlanması şeklinde düzenlenmişse de evliliğin hâkimin izni ve maslahat gerekçesiyle daha önce de olabileceğine yer verilmiştir. Bu durum doktrindeki anlayışla uyuşmamakta olup çocuk evliliklerinin kat'î olarak yasaklanmadığına işaret etmektedir.

2.1.8. Umman

Umman Ahvâli Şahsiyye Kanunu'na göre evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için tarafların akıllı olması ve on sekiz yaşını doldurması gerekmektedir.⁴³ On sekiz yaş altı evlilikler ise hâkimin izni ve maslahat bulunmasına bağlanmıştır. Bu hususta veliye de yetki tanıyan kanun, görüşünü açıklamayı için hâkimin veliye süre vereceğini, veli görüşünü açıklamaz ya da velinin itirazı uygun görülmezse hâkimin evliliğe izin verebileceğine yer vermiştir.⁴⁴ Kanunda normal evlilik yaşı on sekiz yaşının tamamlanması şeklinde düzenlenmişse de maslahat gerekçesiyle veli ve hâkimin izni ile daha önce de evlenilebileceğine yer verilmesi kanunun çocuk evlilikleri konusunda doktrindeki anlayışla uyuşmadığını ortaya koymaktadır.

⁴¹ Irak Ahvâli Şahsiyye Kanunlarında evlilik yaşı için bk. Abdüsettar Kerim Saîd, "Hükümü tahdîdi sinnî'z-zevâc beyne'l-fikhi'l-İslâmiyyi ve'l-kânûnu'l-vaziyyi", *Cihan University-Erbil Journal of Humanities and Social Sciences* 3/2 (2019), 64 vd.

⁴² *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Birleşik Arap Emirlikleri: 2005), md. 30.

⁴³ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Umman), md. 7.

⁴⁴ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Umman), md. 10.

2.1.9. Cezayir

1984 yılında kanunlaştırılan Cezayir Aile Kanunu (Kânûnu'l-Ûsra), asgari evlilik yaşını 7. maddede düzenlemiştir. Cezayir Aile Kanunu'nun evlenme yaşını düzenleyen ilgili maddesinde evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için erkeğin yirmi bir, kızın on sekiz yaşını tamamlaması şartı aranmış, herhangi bir maslahat ve zaruret olması durumunda hâkime bu yaşlardan önce evliliğe izin verme yetkisi verilmiştir.⁴⁵ Cezayir Aile Kanunu'nun 2005 yılında yapılan düzenlemesinde ise her iki cins için asgari evlilik yaşı on dokuz yaşının tamamlanması olarak belirlenmiştir. Kanun maddesinde evlilik yaşı değişikliğinin yanı sıra hâkimin izniyle evlenebilmek için gerekli şartta da ilave yapılmıştır. 1984 yılındaki maddede herhangi bir maslahat ve zaruret olması durumu yeterli görülmüşken 2005 yılında yapılan düzenlemede maslahat ve zaruretin yanında tarafların evliliğe uygunluğu şartına yer verilmiştir.⁴⁶

Cezayir Aile Kanunu'ndaki asgari evlilik yaşının yasal sınırı dikkate alındığında doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaşın üstünde olması sebebiyle çocuk evliliklerini engelleme konusunda doktrindeki anlayışla uyduğu görülmektedir. Fakat herhangi bir maslahat ve zaruret durumunda hâkimin evliliğe izin verebileceği yaşa alt sınır getirilmeyip tarafların evliliğe uygunluğu gibi muğlak bir ifade kullanılması kanunca belirlenmiş yaştan daha küçük yaştakilerin evlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak bu evliliğin icbar yoluyla olması yasaklanmıştır. Kanunun 9. maddesinde evlenme ehliyeti evliliğin rûkûnlerinden sayılmış, 13. maddesinde ise baba veya başka bir velinin velayeti altındaki evliliğe zorlamasının ve onun muvafakatini almaksızın evlendirmesi velayet hakkının kötüye kullanılması olarak düşünüldüğünden bunun caiz olmadığı belirtilmiştir.⁴⁷

2.1.10. Pakistan

Pakistan, evlilik çağıyla ilgili düzenlemeye 1929 yılında çıkarılan Çocuk Evliliklerini Kısıtlama Kanunu'nda (Child Marriage Restraint Act 1929) yer vermiştir. Kanun, tanımlar bölümünde çocuk evliliğini sözleşme taraflarından birinin çocuk olduğu evlilik, çocuğu erkek ise on sekiz, kız ise on altı yaşından küçük kişi olarak tanımlamıştır. Kanun aynı bölümde reşit olmayan şahsı da her iki cins için on sekiz yaşın altındaki kişi olarak tarif etmiştir.⁴⁸ Bu yaşın altındaki kişilerin evliliğini çocuk evliliği kabul etmiş ve bu tarz evlilikleri suç sayarak bunu

⁴⁵ *Kânûnu'l-Ûsra* (Cezayir: 1984), md. 7.

⁴⁶ *Kânûnu'l-Ûsra* (Cezayir: 2005), md. 7.

⁴⁷ *bk. Kânûnu'l-Ûsra* (Cezayir:1984) md. 9; *Kânûnu'l-Ûsra* (Cezayir: 2005), md. 13.

⁴⁸ *The Child Marriage Restraint Act* (Pakistan: 1929), md. 2.

yapanların altı aya kadar basit hapis ve para cezası ile cezalandırılacağını belirtmiştir.⁴⁹ Bu yaşın altındaki evlilikler suç sayılıp tescil edene,⁵⁰ veliye ve kanuni temsilciye verilecek cezalar düzenlenmişse⁵¹ de kanunda bu tarz evliliklerin geçersizliğiyle ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Bu durum doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaş altı evliliklerin toplumda varlığına işaret etmekteyse de kanunca tanınmadığını göstermektedir.

2.1.11. Türkiye

1926 yılında Aile hukuku alanında şer'î esaslara dayalı uygulamaların terk edildiği ülkemizde bazı değişikliklerle İsviçre Medeni Kanunu kabul edilmiş ve evlilik için asgari yaş sınırı belirlenmiştir. İsviçre Medeni Kanunu'nda normal evlilik yaşı erkekler için yirmi, kızlar için on sekiz iken Türk Medeni Kanununda (TMK) erkekler için on sekiz, kızlar için on yedi yaşı kabul edilmiştir. Bu değişikliğin toplumsal realiteyle uyuşmaması sebebiyle kanun koyucu 1938 yılında TMK md. 88'in hükmünü değiştirmiş ve evlenme yaşını erkekler için on yedi, kızlar için on beş yaşına indirmiştir⁵² Bu uygulama 2002'de yeni Medeni Kanun çıkarılana kadar devam etmiştir. Yeni düzenlemeyle normal ve olağanüstü evlenme yaşında kız erkek farkı ortadan kaldırılarak olağan durumlarda kız ve erkeğin on yedi yaşını tamamlamasıyla, olağanüstü durumlarda önemli bir sebebin bulunması hâlinde ise on altı yaşını doldurmaları şartıyla hâkimin izniyle evlenebilecekleri belirtilmiştir.⁵³ 1926 yılı itibarıyla şer'î esaslara dayalı düzenlemelerin sona erdirilmesi sebebiyle TMK'nın getirdiği evlilik yaşı sınırının İslam hukukunun bir yorumu olarak sunulması mümkün değildir. Nitekim ülkemizde düşük oranlarda da olsa illegal olarak devam ettiği bilinen çocuk evlilikleriyle ilgili yapılan çalışmalarda⁵⁴ bu tarz evliliklerin sebepleri arasında dini kabullerin de bulunduğu iddialarının⁵⁵ TMK'nın getirdiği

⁴⁹ *The Child Marriage Restraint Act* (Pakistan: 1929), md. 4

⁵⁰ *The Child Marriage Restraint Act* (Pakistan: 1929), md. 5.

⁵¹ *The Child Marriage Restraint Act* (Pakistan: 1929), md. 6.

⁵² Selahattin Sulhi Tekinay, *Türk Aile Hukuku*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966), 67-68; Aydın Zevkililer, *Medeni Hukuk*, (Ankara: Savaş Yayınları, 1992), 685; Necmeddin Feyzioğlu, *Aile Hukuku*, Bu baskıyı hazırlayanlar: H. Cumhur Özakman - M. Enis Dural, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986), 139; Kemal Oğuzman - Mustafa Dural, *Aile Hukuku*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994), 64.

⁵³ Türk Medeni Kanunu, md. 124.

⁵⁴ bk. Merve Çetin, "Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler," *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5 (2020), 111-112; Nesrin Duman - Büşra Nur Coşkun, "Çocuk Yaşta Evlilik" ya da "Çocuk Gelin" Olgusuna Psikososyal Bir Bakış, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)* 4/2 (2019), 270.

⁵⁵ Dilber Yıldız - Tuğca Poyraz, "Sosyo Demografik ve Sosyo Kültürel Bağlamda Erken Evlilikler: Çocuk Gelinler ve Çocuk Damatlar," *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 32 (2020), 164;

evlilik yaşı sınırının İslam hukukunun bir yorumu olarak kabul görmediğini gösterdiği söylenebilir.

2.2. Normal Evlilik Yaşı Tek Bir Cins İçin On Sekiz Yaş ve Üstü Olan Ülkeler

2.2.1. Malezya

Malezya (Federal Bölge) Aile Hukuku Kanunu 8. maddede asgari evlilik yaşı ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. 1984 yılında yürürlüğe giren kanunun 8. maddesi şer'î hâkimin belli durumlarda yazılı izin vermesi dışında on sekiz yaş altındaki erkek veya on altı yaş altındaki kızın evlendirilemeyeceğini düzenlemiştir.⁵⁶ Kanunun 12. maddesinde ise tescil edilemeyecek evliliklere değinilmiş ve bu kanuna aykırı evliliklerin bu kanun kapsamında kayıt altına alınamayacağı belirtilmiştir. Maddenin 2. fıkrasında ise 1. fıkrasına bakılmaksızın ve 40. maddenin 2. fıkrasına zarar verilmeksizin bu kanuna aykırı ama İslam hukukuna uygun olan evlenmelerin mahkeme kararıyla tescil edilebileceği hükme bağlanmıştır.⁵⁷ Görüldüğü gibi Malezya Aile Hukuku'nda asgari evlenme yaşı kabul edilmiş ve bu yaşı altındakilerin evlendirilemeyeceği hükme bağlanmışsa da İslam hukuku bakımından muteber kabul edilen evliliklerin mahkeme kararıyla tescil edilebileceğine yer verilerek çocuk evliliklerinin önü açılmıştır. Nitekim kanunun II. kısım hükümlerinin herhangi birine aykırı olarak evlenen, evlendiğini iddia eden veya herhangi bir kişiyle bu tarz evlilik yaşayan kişinin suç işlemiş kabul edileceği, para cezası veya altı ayı geçmemek üzere hapis cezasına ya da her ikisi ile cezalandırılacağına⁵⁸ yer verilmesine rağmen bu tarz evliliklerin geçersiz olduğunu belirten bir düzenleme bulunmaması da buna işaret etmektedir. Dolayısıyla normal evlilik yaşı bakımından düşünüldüğünde dahi kızların doktrinde çocuk evliliği kabul edilen yaşı altında evliliklerini onaylayan kanunun erkeklerin evliliğinin bahse konu yaş altında yapılmasını engellemek istemekle birlikte tam olarak yasaklayamadığı söylenebilir.

2.2.2. Suriye

Suriye Ahvâli Şahsiyye Kanunu (1953) madde 15'de evlenme ehliyeti için akıl ve buluş şart koşulmuş;⁵⁹ madde 16'da evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için

Şeyma Nur Deniz, Dünyadaki ve Hindu Toplumundaki Çocuk Evliliklerine Dair Bir İnceleme, "Edebali İslamiyat Dergisi 5/1 (2021), 31.

⁵⁶ *Islamic Family Law (Federal Territories)* (Malezya: 1984), md. 8.

⁵⁷ *Islamic Family Law (Federal Territories)* (Malezya: 1984), md. 12.

⁵⁸ *Islamic Family Law (Federal Territories)* (Malezya: 1984), md. 40/2.

⁵⁹ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 1953), md. 15.

erkeğin on sekiz, kızın on yedi yaşını tamamlaması şartı getirilmiştir.⁶⁰ Normal evlilik yaşı bunlar olmakla birlikte on beş yaşını tamamlamış erkek ile on üç yaşını tamamlamış kız buluşa erdiklerini iddia edip evlenmek istediklerinde buluş iddialarının doğruluğu ve bedenlerinin evliliğe uygunluğu şartıyla evlenmeleri için kâdının izin verebileceği, velinin baba veya dede olması durumunda onların muvafakatının gerekli olduğu belirtilmiştir.⁶¹ Taraflar yaş bakımından evliliğe uygun olmadığında evlilikte onlar için herhangi bir maslahat olmaması halinde hâkime bu evliliğe izin vermeme yetkisi verilmiştir.⁶²

Suriye Ahvâli Şahsiyye Kanunu 2007 yılında yenilenmiş, evlenme ehliyeti ve evlilik yaşıyla ilgili konular ehliyet konusu başlığı altında 42-46. maddeler arasında düzenlenmiştir. Fakat bu düzenlemede önceki kanunun 15. maddesi haricindekilerin aynen korunduğu görülmektedir. Buna göre Suriye Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nda (2007) evlenme ehliyeti için madde 42'de akıl ve buluş,⁶³ madde 44'de ise evlenme ehliyetine sahip olabilmesi için erkeğin on sekiz, kızın on yedi yaşını tamamlaması yasanın öngördüğü şartlar olarak belirtilmiştir.⁶⁴ Buluş iddiasında bulunan kızın on üç, erkeğin on beş yaşını tamamlaması şartıyla kâdının evliliğe izin verebileceği, velinin baba veya dede olması durumunda onların muvafakatının gerektiği,⁶⁵ yaş bakımından taraflar uygun olmadığında bu evlilikte onlar için herhangi bir maslahat olmaması halinde hâkimin evliliğe izin vermeme yetkisi⁶⁶ gibi düzenlemeler ise aynen korunmuştur.

Görüldüğü gibi Suriye Ahvâli Şahsiyye Kanunu evlilik için buluş ve yasanın öngördüğü yaş şart koşarak çocukların velileri tarafından evlendirilmelerini engellemeye çalışmıştır. Bu amaçla asgari evlilik yaşını belirleyen kanun özellikle kızların küçük yaşlarda evlendirilmelerine engel olamamış, 45. maddedeki esneklikten⁶⁷ faydalanılarak küçük yaşlarda evlendirmeler vuku bulmuştur. Bu esneklikten hile yoluyla faydalanılması dikkate alındığında Suriye'de kanunca değilse de uygulamada küçük yaşlarda evlendirmelerin devam ettiği söylenebilir. Ayrıca velinin muvafakati ve kâdının izniyle evlenebilmek için erkeğin on beş, kızın on üç yaşını tamamlamış olması şeklindeki esnekliğin doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaşın altında kalması Suriye Ahvâli

⁶⁰ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 1953), md. 16.

⁶¹ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 1953), md. 18.

⁶² *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 1953), md. 19.

⁶³ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 2007), md. 42.

⁶⁴ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 2007), md. 44.

⁶⁵ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 2007), md. 45.

⁶⁶ *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (Suriye: 2007), md. 46.

⁶⁷ Önceki kanunda madde 18.

Şahsiye Kanunu'nun çocuk evliliklerini engelleme konusunda doktrindeki anlayışla uyummadığını göstermektedir. Öte yandan Suriye'deki Ahvâli Şahsiye Kanunları hakkında kaleme alınan bir çalışmada aralarındaki bazı farklılıklarla birlikte Suriye'deki tüm Ahvâli Şahsiye Kanunlarının çocuk evliliğine izin verdiği, kanuni ehliyet yaşı olarak görülen on sekiz yaş altındaki çocuk evliliklerini özellikle kız çocukların evliliklerini yasaklayan yasal bir düzenlemenin bulunmadığı ifade edilmektedir. Hatta bir çocuk veya hamileliğin varlığı sonucunda şart koşulanın çok daha altındaki yaşta bile evlilik birliğinin kurulduğu belirtilmektedir. Bahse konu çalışmaya göre evlilik yaşına istisna getiren kanun maddelerinin varlığı küçük kızların velileri tarafından evlendirilmelerine imkân vermektedir.⁶⁸

2.2.3. Katar

Katar Aile Hukuku'na göre evlilik sözleşmesi her iki tarafın akıl sağlığı ve olgunluğuna tabi kılınmış,⁶⁹ evlilik yaşının düzenlendiği kanunun 17. maddesinde erkeklerin on sekiz, kızların on altı yaşından önce evlilik sözleşmesi yapmasına izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Bahse konu yaşlardaki kız ve erkeklerin evliliklerinin ise vasinin onayı, her iki tarafın rızası ve hâkimin izni ile gerçekleştirilebileceği düzenlenmiştir.⁷⁰ Kanunda her iki cins için kabul edilen evlilik yaşlarına bakıldığında erkekler bakımından doktrinde çocuk evliliği kabul edilen yaşın altındaki evlilikleri onaylamayan Katar Aile Hukuku'nun kızların çocuk yaştaki evliliklerini onayladığı görülmektedir.

2.3. Normal Evlilik Yaşı Her İki Cins İçin On Sekiz Yaş Altı Olan Ülkeler

2.3.1. İnan

İnan İslam Cumhuriyeti Medeni Kanunu asgari evlilik yaşını md. 1041'de belirlemiştir. Bu kanuna göre kızların on beş, erkeklerin on sekiz yaşını doldurmadan evlenmeleri yasaklanmıştır. Bununla birlikte haklı sebeplerle mahkeme kararı ile yaş sınırlamasından muafiyet tanınabileceği ancak her halükarda on üç yaşını doldurmamış kızlara ve on beş yaşını doldurmamış erkeklere izin verilemeyeceği belirtilmiştir. Asgari evlilik ve bu yaştan önceki istisnai evlilik yaşına yer veren madde sonraki dönemlerde aynı kalmış, değişiklikler yaş sınırı ve prosedürü ile ilgili olmuştur. Bu maddedeki ilk değişiklik

⁶⁸ De'd Musa, *Kavâninü'l-ahvâli's-şahsiyyeti*, (Beirut: Müessesetü Friedrich Ebert, 2018), 4.

⁶⁹ *The Family Law* (Katar: 2006), md. 14.

⁷⁰ *The Family Law* (Katar: 2006), md. 17.

1974 yılında Aile Koruma Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle evlenme yaşının kızlar için on sekize, erkekler için yirmi bire yükseltilmesi ve evlilik için fiziksel ve zihinsel yeterliliğe bağlı olarak kızlar için istisnayı on beş ile sınırlandırmasıyla ortaya çıkmıştır. 1979 yılındaki İslam devriminden sonra siyasal İslam'ın kapsamlı bir İslami hukuk sistemi geliştirilmesini talep etmesi sebebiyle İran'da asgari evlilik yaşı anlayışı 1979'dan sonra tersine dönmüş ve 1982'de yasal evlenme yaşı kızlar için dokuz, erkekler için on beş olarak belirlenmiştir. 2002 yılında Medeni Kanun'da yapılan değişiklikle evlenme yaşı kızlar için on üç, erkekler için on beş olarak belirlenmiş ve asgari evlilik için belirli bir yaş sınırı konulmayarak her yaşta evlilik mümkün görülmüştür. Çünkü İran İslam Cumhuriyeti Medeni Kanunu asgari evlilik yaşını erkekler için on beş, kızlar için on üç olarak belirlemişse de reşit olma yaşından önce evlenmenin yasak olduğuna yer veren madde 1041'de velinin izni ve mahcurun (vesayet altındaki çocuğun) menfaatinin göz önünde bulundurulması şartıyla ergin olmadan evlenebilmenin mümkün olduğunu belirtmiştir.⁷¹ Görüldüğü gibi yürürlükteki hükme göre şartların oluşması durumunda her çocuk her yaşta yasal olarak evlenebilmekte olup bu durum, İran İslam Cumhuriyeti Medeni Kanunu'nda asgari evlilik yaş sınırı konusunda büyük bir yasal boşluk bulunduğunu göstermektedir.⁷² Öte yandan İran İslam Cumhuriyeti Medeni Kanunu'nda normal evlilik yaşı bakımından dahi hem kızların hem erkeklerin doktrinde çocuk evliliği kabul edilen yaşın altında evliliklerinin mümkün olduğu görülmektedir.

2.3.2. Yemen

Kuzey vilayetlerinde 1978 yılında çıkarılan Kânûnu'l-Üsra madde 20'de halvet ya da cinsel ilişkiye uygun olma yaşı olarak gördükleri hicri on altı yaşından önce bu iki durum yasaklanmakla birlikte velinin çocuğu evlendirmesi sahih görülmüş ve bu maddeye muhalefet edene hapis ve para cezası verileceği belirtilmiştir. Doğu ve güney vilayetlerinde 1974 yılında çıkarılan Kânûnu'l-Üsra'da asgari evlilik yaşı erkekler için on sekiz, kızlar için on altı olarak düzenlenmiştir. Yemen'in 1990

⁷¹ Kânûnu Medenî Cumhûri İslami İran (İran: 1979), md. 1041.

⁷² Shamin Asghari, "Early Marriage in Iran: A Pragmatic Approach", *Journal of Human Rights Practice* 11 (2019), 577-579. Bazı çalışmalarda İran'da asgari evlilik yaşının kızlar için on üç, erkekler için on altı olduğu belirtilmişse de ulaşabildiğimiz kadariyle kanunda henüz bir düzenleme yapılmamıştır. Nitekim bir haberde çocuk yaşta evlilik karşıtlarının minimum evlilik yaşını kızlar için on üç, erkekler için on altı'ya çıkarmak için ülkenin dini kurumu ile orta yol bulmaya çalıştığı, önerinin tartışıldığı, haberin yapıldığı 2020 yılında iki yıl önce hazırladığı belirtilen yasa tasarisinin halen mecliste oylanacak zemine ulaşamadığı belirtilmektedir. Fazel Hawramy, "Tehran's inaction on child marriage in Iran sees thousands of kids robbed of youth", Rudaw (Erişim 11 Mart 2022).

yılında birleşmesinden sonra 1992 yılında Yemen Ahvâli Şahsiyye Kanunu yasalaştırılmış, 1998, 1999 ve son olarak 2003 yılında düzenlemeler yapılmıştır. 1992 yılında yasalaştırılan Yemen Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun asgari evlilik yaşını düzenleyen 15. maddesinde erkek ya da kızın on beş yaşına gelmeden evlendirilmelerinin sahih olmadığı belirtilmiştir.⁷³ Daha sonra Yemen'in de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi gereğince bahsi geçen madde metninin erkek veya kız çocuğunu on sekiz yaşını doldurmadan evlendirmenin geçerli olmadığı, gerekli gördüğü takdirde hâkimin evlenme yaşını düşürebileceği, evlilik yaşına gelmemiş kişileri evlendirenin hapis ve para cezasına çarptırılacağı şeklinde değiştirilmesi için girişimlerde bulunulmuşsa da 1998'deki değişiklikte bu teklif göz ardı edilmiştir. Yemen Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun 2003 yılındaki düzenlemesinde ise asgari evlilik yaşı erkek ya da kızın on beş yaşına gelmeden evlendirilmelerinin sahih olmadığı şeklinde belirtilmiştir.⁷⁴ Belirlenen asgari evlilik yaşının doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaşın altında kaldığı görülmekte olup Yemen Ahvâli Şahsiyye Kanunu da çocuk evliliklerini engelleme konusunda doktrindeki anlayışla uyuşmamaktadır.

2.3.3. Kuveyt

Kuveyt Ahvâli Şahsiyye Kanunu'na bakıldığında evlilik yaşıyla ilgili düzenlemeyi evliliği tescil için gerekli yaş sınırı şeklinde belirlediği görülmektedir. Kanuna göre evliliğin tescil edilebilmesi için tarafların belli bir yaşa ulaşması gerekmektedir olup bunun için erkeğin on yedi, kızın on beş yaşına ulaşması zorunludur.⁷⁵ Kanunda evlilik değil, evliliği tescil için asgari yaşın belirlenmesi daha küçük yaşlardaki evliliğin kanunca tanınmadığını göstermekteyse de bu, toplumda daha küçük yaşlarda evlenmelerin vuku bulmadığı anlamına gelmemektedir. Bilakis kanun çocukların evlendirilmesine engel olmak yerine bu tür evlilikleri tanınamakla yetinmiş izlenimi vermektedir. Nitekim evlenme ehliyeti için akıl ve buluşun yeterli görülmesinin⁷⁶ de buna işaret ettiği söylenebilir. Ayrıca belirlenen asgari evlilik yaşının doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaşın altında kaldığı görülmekte olup bu, Kuveyt Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nun çocuk evliliklerini engelleme konusunda doktrindeki anlayışla uyuşmadığını ortaya koymaktadır.

⁷³ Abdülmü'min Şecâuddîn, *Tahdîdû sinnü'z-zevâc diraseten fıkhiyyeten kânûniyyeten mukâreneten*, (Câmiatü San'a: 2008), 21-22. (bk. Kânûnu'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye (Yemen: 2003), md. 15.)

⁷⁴ bk. Kânûnu'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye (Yemen: 2003), md. 15.

⁷⁵ *Kânûnu'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye* (Kuveyt: 2007), md. 26; bk. Alami - Hinchliffe, *Islamic Marriage and Divorce Laws of the Arab World*, 120.

⁷⁶ *Kânûnu'l-Ahvâli'ş-Şahsiyye* (Kuveyt: 2007), md. 24.

2.3.4. Sudan

Sudan Ahvâli Şahsiyye Kanunu (1991), asgari evlilik yaşı düzenlemesine 40. maddede 3 fıkra halinde yer vermiştir. Kanun 1. fıkrada mümeyyiz küçüğün açık bir menfaatinin ortaya çıkmasından sonra velisi tarafından evlendirilebileceğini söylemiştir. 2. fıkrada mümeyyiz olma yaşının on olduğuna yer vererek asgari evlilik yaşını her iki cins için on olarak belirleyen kanun, 3. fıkrada velinin bu evliliği ancak hâkimin izni, açık bir menfaatin ortaya çıkması, denklik ve mehri misil şartıyla gerçekleştirebileceğini belirtmiştir.⁷⁷ Evlilik yaşıyla ilgili düzenlemesine bakıldığında Sudan Ahvâli Şahsiyye Kanunu'ndaki asgari evlilik yaşının doktrinde çocuk evliliği kabul edilen on sekiz yaşın çok altında kaldığı görülmektedir. Bu da çocuk evliliklerini engelleme konusunda onun doktrindeki anlayışla uyumadığını göstermektedir.

2.3.5. Mısır

Mısır'da 1923 yılında çıkarılan kanunda nikâh akdinin oluşturulduğunda erkeğin on sekiz, kızın on altı yaşında olması şartı getirilmiş, kâdıların bu yaşların altında evlenenlerin davalarına bakmaları yasaklanmıştır.⁷⁸ Fakat bu daha küçük yaşlardaki evlenmelerin geçersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim belirtilen yaşların altında yapılan evlilikler sahih olmakla birlikte eşler arasında sorun çıktığında davaya bakılmasına engel teşkil etmektedir.⁷⁹

Mısır'da 1931 yılında tekrar bir kanun çıkarılarak 1923 yılındaki kanunda bazı düzenlemeler yapılmıştır. 1923 yılındaki kanunda nikâh akdinin oluşturulduğu zamanki yaş önemli iken bu düzenlemede dava açıldığı zamanki yaş dikkate alınmış, dava açıldığında kızın on altı, erkeğin on sekiz yaşından küçük olmaması gerektiği belirtilmiştir.⁸⁰ 2000 yılında çıkarılan Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nda on

⁷⁷ *Kânûnu'l-Ahvâlî's-Şahsiyyeti li'l-Müslimîn* (Sudan: 1991), md. 40. Sudan Ahvâli Şahsiyye Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmışsa da özellikle velilerin on yaşındakileri evlendirmesi ve velinin rızası dışında evlenenlerin evliliklerini fesh hakkıyla ilgili talepler değişiklikle yer almamıştır. bk. İsrâ Şâhir, "Ta'dilü Kânûnu'l-Ahvâlî's-Şahsiyyeti yükallilü müânete's-Sûdâniyyât", *Independent Arabia*, (Erişim 11 Mart 2022).

⁷⁸ Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, *Ahvâlu's-Şahsiyye fi's-Şerâti'l-İslâmiyye*, (b.y., ts.), 89; Ebû Zehra, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, 113-114; Ebû Zehra, *Muhâdarât fi akdî'z-zevâc ve âsâruhu*, (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabiyyi, 1391/1971), 29; Abdülvehhâb Hallâf, *Ahkâmü'l-Ahvâlî's-Şahsiyye fi's-Şerâti'l-İslâmiyye*, (Kuveyt: Dârü'l-Kalem, 1990), 29; Fazlur Rahman, "A Survey of Modernization of Muslim Family Law", 455.

⁷⁹ bk. Ebû Zehra, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, 113, dipnot 2, 114; Abdülhamîd, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, 90.

⁸⁰ Abdülhamîd, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, 90; Ebû Zehra, *Ahvâlu's-Şahsiyye*, 129-130; Ebû Zehra, *Akdü'z-zevâc*, 29.

altı yaşından küçük kız ve on sekiz yaşından küçük erkeğin evliliği mahkemeye geldiğinde bu davaya bakılmayacağına karar verilerek⁸¹ daha önceki yaş sınırı konusunda bir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla yapılan bu düzenlemelerde akdin kaç yaşında oluşturulduğu değil, davanın ne zaman açıldığı önem kazanmıştır. Bu da çocuk evliliklerinin kanun nezdinde kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Mısır'da 1923, 1931, 2000 yıllarında çıkarılan bu kanunların velilerin çocukları evlendirme yetkisini etkilemediği görülmektedir. Çünkü kanun çocukların evlendirilmesini değil, bu tür evliliklerle ilgili ortaya çıkan davalara bakılmasını yasaklamıştır.

Mısır'da aile hukukuyla ilgili son olarak 2021 yılının Şubat ayında yasalaşması için meclise sevk edilen bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. 15. maddesinde evlilik için her iki cinsin on sekiz yaşında olması şartı getirilen bu tasarı yürürlüğe girememiştir.⁸² Şubat 2021'de Mısır hükümeti tarafından parlamentoya sunulan bu kanun tasarısı kadın haklarındaki ilerlemenin duraklaması olarak algılanması sebebiyle büyük tepki toplamış ve geri çekilmiştir. Bu yasanın yakın zamanda yürürlüğe girme olasılığının bulunmadığı belirtilmektedir.⁸³

Değerlendirme ve Sonuç

Günümüz İslam toplumlarının asgari evlilik yaşı telakkisiyle ilgili yapılan araştırma neticesinde şunları söylemek mümkündür. Günümüz toplumlarının anlayışında genel olarak on sekiz yaş altındaki bireyler çocuk, bu yaşın altında yapılan evlilikler çocuk evliliği kabul edilmektedir. Klasik fıkıh anlayışında ise mümeyyiz ve gayri mümeyyiz küçükler çocuk sayılmakta, çocukluğun buluşla sona erdiği ifade edilmektedir. Buluş alametleri görülmemesi halinde on beş yaşına gelenlerin bâliğ/bâliğa sayıldıkları dikkate alındığında klasik İslam fıkıh anlayışında günümüz telakkisinde çocuk kabul edilen on sekiz yaş altındaki bireylerin kendi irade beyanıyla dahi evlilik sözleşmesi yapabildikleri anlaşılmaktadır. Klasik fıkıhçılar nezdinde yerleşik anlayış bu doğrultudaysa da Osman el-Bettî, İbn Şübrüme ve Ebû Bekir el-Esamm gibi isimlerin bu konuda itirazları bulunmaktadır. Dönemlerinde icmaya muhalefet olarak kabul edilen bu yaklaşım günümüzde İslam hukukçularının geneli tarafından kabul edilmektedir. Çocuk evlilikleri konusunda klasik fıkıhta kabul edilen anlayış, İslam hukuku ve toplumuna has olmayıp gerek önceki semavi dinlerde gerekse İslamiyet öncesi ve sonrası birçok toplumda yaygın bir şekilde görülmektedir. Çocuk evlilikleri hakkında müspet kanaat belirten klasik İslam hukukçularının

⁸¹ *Kânûnu Ahvâlî Şahsiyye* (Mısır: 2000), md. 17.

⁸² "Meşrûu kânûnî'l-ahvâlî'ş-şahsiyyetî'l-mukaddemi mine'l-hukûmeti", Manshurat, (Erişim 11 Mart 2022).

⁸³ Nûrân Seyyid Ahmed, "en-Nizâmü'l-Mısıryü yetehabbedu fi Kânûnî'l-ahvâlî'ş-şahsiyyetî", Carnegieendowment, (Erişim 11 Mart 2022).

konuya dair yaklaşımları dikkate alındığında yapılan evlilik sözleşmesinin fiili evlilik hayatı anlamı taşımadığı, bu evliliğin toplumumuzda yakın tarihe kadar uygulanagelen beşik kertmesine benzerlik arz ettiği görülmektedir.

Geçmişte toplumların genelinde varlığı bilinen çocuk evlilikleri günümüz toplumlarının bir kısmında hala devam etmekteyse de çok büyük bir kısmında yasaklanmış ya da engelleyici tedbirler alınmıştır. Çocuk evliliklerinin İslam toplumunda ne derece yaygın olduğuna dair bir bilgi vermek mümkün değilse de 1917 yılında Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ile başlayan yasaklama eğiliminin günümüzde daha iyi noktalara geldiği gözlemlenmektedir. Fakat Hukûk-ı Âile Kararnâmesi bu yasaklamayı yürürlüğe koyarken şer'î temellerden hareket etmiş iken günümüz İslam toplumlarında görülen düzenleme ve yasaklamaların şer'î bir vasıf taşımadığı, Batı medeniyeti temelli olduğu görülmektedir. Çünkü insan hakları ve çocuk hakları sözleşmelerinden kaynaklı Batı medeniyeti temelli ortaya çıkan söylemler İslam ülkelerinde aile hukuku alanındaki düzenlemeleri önemli ölçüde etkilemiş ve bunun neticesinde çocuk evlilikleri büyük oranda yasaklanmaya başlamıştır. İslam dünyasındaki batılılaşma eğilimi ve dünyada çocuk hakları konusundaki gelişmeler Müslüman ülkelerde çocuk evliliklerinin yasaklanmasına sebep olmuştur.⁸⁴

Çocuk evlilikleri konusunda düzenleme getiren ülkeler arasında kısmi farklılıklar bulunduğu görülmekteyse de düzenlemelerin doktrinde çocuk evliliği kabul edilen yaş sınırını esas aldığı görülmektedir. Fakat bu düzenlemelerin günümüz İslam toplumlarında çocuk evliliklerini tamamen ortadan kaldırdığını söylemek mümkün değildir. Nitekim İslam ülkelerindeki aile hukuku kanunlarının geneli çocuk evliliklerini yasaklamakla birlikte mahkemeye başvurulduğunda maslahat, zorunluluk ve haklı gerekçe gibi bir takım sebeplerle onların evlendirilmesine izin verileceği düzenlemesine yer vermektedir. Bu durum İslam ülkelerindeki aile hukuku kanunlarının çocukların evlendirilmesini tasvip etmeyip engellemek istediğini göstermekteyse de bu tür evliliklerin kanunca kısmen tanındığını ortaya koymaktadır. Netice itibarıyla bu toplumlarda çocuk evliliklerini düzenleyici tedbirlere başvurulsa da önceki alışkanlıklar sebebiyle bu tarz evliliklerin toplum içinde devam ettirildiği görülmektedir. Sosyo-kültürel değerlerle büyük ölçüde alakalı olduğunu düşündüğümüz çocuk evlilikleri hakkındaki düzenlemelerin çocuk evliliklerini önleme noktasında önemli adımlar olmakla birlikte tamamen ortadan kaldırmak için yeterli olmadığı söylenebilir.

⁸⁴ Aynı gerekçelerle İslam ülkelerinde çok eşliliğin sınırlanması veya yasaklanması yönündeki gelişmeler için bk. İsmail Yalçın, "Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2017), 1723.

Kaynakça

- Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn. *Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*. by. ts.
- Acar, H. İbrahim. "Evlenme Ehliyeti Bakımından İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi". *Dini Araştırmalar* 6/16 (2003): 125-140.
- Alami, Dawoud - Hinchliff, Dooren. *Islamic Marriage and Divorce Laws of the Arab World*. London-Boston: Cimel and Kluwer Law International, 1996.
- Ansay, Sabri Şakir. "Aile Hukuku". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2-3 (1952): 20-32.
- Ansay, Sabri Şakir. *Eski Aile Hukukumuz Bir Nazar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1952.
- Ansay, Sabri Şakir. *İslam Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1958.
- Arsal, Sadri Maksudi. *Umûmi Hukuk Tarihi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1994.
- Asghari, Shamin. "Early Marriage in Iran: A Pragmatic Approach". *Journal of Human Rights Practice* 11 (2019): 569-588.
- Aydın, Mehmet Akif. "*Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 18/314-318. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Bilmen, Ömer Nasûhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınları, 1968.
- Çağatay, Neşet. *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- "Child Marriage". Unicef. Erişim 11 Mart 2022. <https://www.unicef.org/protection/child-marriage>
- Cin, Halil. *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Konya: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1988.
- Cin, Halil - Akgündüz, Ahmet. *Türk-İslam Hukuk Tarihi*. 2 Cilt. İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
- Çeker, Orhan. *Aile Hukuku Kararnamesi*. İstanbul: Ebru Yayınları, 1985.
- Çetin, Merve. "Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Çocuk Gelinler". *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 5 (2020): 107-122.
- "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme". Unicef. Erişim 11 Mart 2022. <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme>
- Deniz, Şeyma Nur. "Dünyadaki ve Hindu Toplumundaki Çocuk Evliliklerine Dair Bir İnceleme". *Edebali İslamiyat Dergisi* 5/1 (2021): 27-45.
- Duman, Nesrin - Coşkun, Büşra Nur. "Çocuk Yaşta Evlilik" ya da "Çocuk Gelin" Olgusuna Psikososyal Bir Bakış. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)* 4/2 (2019): 267-276.

- Ebû Zehra, Muhammed. *Muhâdarât fî akdi'z-zevâc ve âsâruhu*. Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabiyyi, 1391/1971.
- Ebû Zehra, Muhammed. *Ahvâlu's-şahsiyye*. b.y.: Dârü'l-Fikri'l-Arabiyyi, ts.
- Fazlur Rahman. "A Survey of Modernization of Muslim Family Law". *International Journal Middle East Studies* 2 (1980): 451-465.
- Feyzioğlu, Necmeddin. *Aile Hukuku*. haz. H. Cumhur Özakman - M.Enis Dural. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1986.
- İbn Âbidîn, Muhammed b. Emin b. Ömer. *Reddu'l-muhtâr ale'd-Durri'l-muhtâr*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1987.
- Hallâf, Abdülvehhâb. *Ahkâmü'l-ahvâlî's-şahsiyye fî's-şerîati'l-İslâmiyye*. Kuveyt: Dârü'l-Kalem, 1990.
- Hawramy, Fazel. "Tehran's inaction on child marriage in Iran sees thousands of kids robbed of youth". Rudaw. Erişim 11 Mart 2022. <https://www.rudaw.net/english/world/27122020>
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed el-Endülûsi. *el-Muhallâ bi'l-âsâr*. thk. Abdülgaffar Süleyman el-Bendari. 12 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed. *el-Muğnî (eş-Şerhu'l-kebîr* ile birlikte). 14 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1404/1984.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn b. İbrâhim. *Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik: fi furû'il Hanefiyye* (İbn Abidin Muhammed b. Ömer ed-Dımaşkî'nin *Minhâtu'l-Hâlik ala'l-Bahri'r-râik* adlı haşiyesiyle birlikte). 9 Cilt. haz. Zekeriyâ Âmirât. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, 2 Cilt. Mektebetü'l-Külliyeti'l-Ezheriyyeti, 1386/1966.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddîn Muhammed b. Abdilvâhid. *Fethu'l-kadir*. (Bâbertî'nin el-İnâyesi ve Sa'di Çelebi'nin haşiyesi ile). 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, ts.
- Kalıpçı, Mahmud Esad. "Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin İlgası İşlemi Keenlemeyekün Sayıldı mı?". *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri*, ed. Fethi Gedikli. 2 Cilt. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2016.
- Kâsânî, Ebû Bekir Alâuddin b. Mes'ûd. *Bedâ'î'u's-sanâ'î: fî tertîbi's-şerâ'î*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1420/2000.
- Korkmaz, Ömer. "Osmanlı Uygulamaları Işığında Küçüklerin Evlendirilmesi ve Veli İzinsiz Nikâh". *Bilimname: Düşünce Platformu* 37 (2019): 453-475.
- Mergînânî, Burhânüddin Ebû'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr. *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî mea şerhi'l-allâme Abdülhayy el-Leknevi*. 8 Cilt. Pakistan: idâretü'l-Kur'ân ve'l-Ulûmü'l-İslâmiyye. ts. Musa De'd. *Kavânînü'l-ahvâlî's-şahsiyyeti*. Beyrut: Müessesetü Friedrich Ebert, 2018.
- "Meşrûu kânûnî'l-ahvâlî's-şahsiyyeti'l-mukaddemi mine'l-hukûmeti". Manshurat. Erişim

- 11 Mart 2022. <https://manshurat.org/node/74781>
- Oğuzman, Kemal - Dural, Mustafa. *Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994.
- Orum, Fatih. "Kur'ân Işığında Küçüklerin Evlendiril(eme)mesi Meselesi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009): 139-158.
- Ronald de Vaux. *Yadudilikte Aile (Les Instituons de l'Ancien Testament)*. çev. Ahmet Güç. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.
- Sahnûn, Abdüsselâm b. Saïd et-Tenûhî. *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, (Eser kapağında İmam Mâlik'e nispet edilmiştir). 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Saïd, Abdüsettâr Kerîm. "Hükmü tahdîdi sinnî'z-zevâc beyne'l-fıkhi'l-İslâmiyyi ve'l-kânûnu'l-vazıyyi". *Cihan University-Erbil Journal of Humanities and Social Sciences* 3/2 (2019): 56-70.
- Salvatore Di Marzo. *Roma Hukuku*. çev. Ziya Umur. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1959.
- Serahsî, Şemsuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl. *Kitâbu'l-mesbût*. 30 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Seyyid Ahmed, Nûrân. "en-Nizâmü'l-Mısıryü yetehabbedu fi Kânûnî'l-ahvâlî'ş-şahsiyyeti". Carnegieendowment. Erişim 11 Mart 2022. <https://carnegieendowment.org/sada/85065>
- Şâhir, İsrâ. "Ta'dîlü Kânûnî'l-ahvâlî'ş-şahsiyyeti yükallilü müânete's-sûdâniyyât", Independentarabia. Erişim 11 Mart 2022. <https://www.independen tarabia.com/node/134646>
- Şecâuddîn, Abdülmü'min. *Tahdîdü sinnî'z-zevâc diraseten fıkhıyyeten kânûniyyeten mukâreneten*. Câmîatü San'a: 2008.
- Şirbînî, Muhammed el-Hatib. *Muğnî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti maâni el-fâzî'l-minhâc*. 6 Cilt. thk. Ali Muhammed Muavvid. takdim ve takriz: Muhammed Bekir İsmail. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415/1994.
- Tan, Oğuzhan. "Childhood And Child Marriage in Islamic Law [İslam Hukukunda Çocukluk ve Çocuk Evliliği]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/2 (2018): 783-805.
- Tekinay, Selahattin Sulhi. *Türk Aile Hukuku*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1966.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 9 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995/1996.
- Ünal, Asife. *Yahudilik'te, Hristiyanlık'ta ve İslam'da Evlilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Yalçın, İsmail. "Günümüz İslam Aile Hukuku Kanunlarında Çok Eşlilik Üzerindeki Sınırlandırmalar". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/3 (2017): 1707-1725.
- Yenidoğan, Adem. *İslam Hukukunda Küçüklerin Evlendirilmesi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

- Yıldız, Dilber - Poyraz, Tuğca. "Sosyo Demografik ve Sosyo Kültürel Bağlamda Erken Evlilikler: Çocuk Gelinler ve Çocuk Damatlar". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 32 (2020): 159-186.
- Zevkililer, Aydın. *Medeni Hukuk*. Ankara: Savaş Yayınları, 1992.
- Zeylaî, Fahrüddin Usman b. Alî. *Tebyînu'l-hakâik şerhu Kenzi'd-dekâik* (Haşiyeleriyle birlikte). 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fikhü'l-İslâmiyyü ve edilletühü*. 8 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1405/1985.
- Birleşik Arap Emirlikleri, Kânûnu'l-Ahvâlî'ş-Şahsiyye (2005). Erişim 11 Mart 2022. http://www.dxbpp.gov.ae/Law_Page.aspx?Law_ID=4&Grand_ID=4#web
- Cezayir, *Kânûnu'l-Üsra* (1984). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.joradp.dz/trv/afam.pdf>
- Endonezya, *Child Protection Law* (2002). Erişim 11 Mart 2022. [https://www2.congreso.gob.pe/sicr/cendocbib/con4_uibd.nsf/E67F49F7CC441622052580330075862B/\\$FILE/ANNEX-3-Laws-of-child_protection.pdf](https://www2.congreso.gob.pe/sicr/cendocbib/con4_uibd.nsf/E67F49F7CC441622052580330075862B/$FILE/ANNEX-3-Laws-of-child_protection.pdf)
- Endonezya, *Kompilasi Hukum Islam* (2001). Erişim 11 Mart 2022. <https://perpustakaan.mahkamahagung.go.id/assets/resource/ebook/23.pdf>
- Endonezya, *Law on Marriage* (1974). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.expatriation.or.id/info/Marriage-Law-UU1-1974-Perkawinan.pdf>
- Endonezya, *The Indonesian Civil Code* (1847) Erişim 11 Mart 2022. <https://www.refworld.org/pdfid/3fbfd0804.pdf>
- Fas, *Müdevvenetü'l-Üsra* (2004). Erişim 11 Mart 2022. https://www.cour-constitutionnelle.ma/sites/default/files/documents/mdwn_isr.pdf
- Irak, *Kânûnu'l-Ahvâlî'ş-Şahsiyye* (1959). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=5c76654f4>
- İran, *Kânûnu Medenî Cumhûri İslami İnan* (1979). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.refworld.org/pdfid/49997adb27.pdf>
- Katar, *The Family Law* (2006). Erişim 11 Mart 2022. https://almeezan.qa/LawView.aspx?opt&LawID=2558&language=en#Section_8843
- Kuveyt, *Kânûnu'l-Ahvâlî'ş-Şahsiyye* (2007). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.e.gov.kw/sites/kgoarabic/Forms/QanoonAlAhwalAlMadaniyah.pdf>
- Libya, *Ahvâlî Şahsiyye Kanunu* (1984). Erişim 11 Mart 2022. <https://aladel.gov.ly/home/?p=1246>
- Malezya, *Islamic Family Law (Federal Territories)* (1984). Erişim 11 Mart 2022. <http://jafbase.fr/docAsie/Malaisie/FamilleIslamique.PDF>
- Mısır, *Kânûnu Ahvâlî Şahsiyye* (2000). Erişim 11 Mart 2022. <https://egypt.gov.eg/arabic/laws/personal/default.aspx>
- Pakistan, *The Child Marriage Restraint Act* (1929). Erişim 11 Mart 2022. https://kp.gov.pk/uploads/2016/02/3._Child_Marriage_Restraint_Act_1929_.pdf

- Sudan, *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyyeti li'l-Müslimîn* (1991). Erişim 11 Mart 2022. https://www.bibliotdrait.com/2019/04/blog-post_31.html
- Suriye, *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (1953). Erişim 11 Mart 2022. <http://parliament.gov.sy/arabic/index.php?node=201&nid=11333&ref=tree&>
- Suriye, *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (2007). Erişim 11 Mart 2022. <http://humanrts.umn.edu/arabic/Arab-Dlaws/Syria-Dlaw2.html>
- Tunus, *Mecelletü'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (1956). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.justice.gov.tn/fileadmin/medias/ministere/musee/StatutpersonnelArabe.pdf>
- Türkiye, *Türk Medeni Kanunu* (2001). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
- Umman, *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye*. Erişim 11 Mart 2022. <https://www.mola.gov.om/Download.aspx?Lid=56>
- Ürdün, *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (2019). Erişim 11 Mart 2022. <https://www.aliftaa.jo/ShowContent.aspx?Id=205#.YivK-XpBzIU>
- Yemen, *Kânûnu'l-Ahvâli's-Şahsiyye* (2003). Erişim 11 Mart 2022. http://hrlibrary.umn.edu/arabic/Yemeni_Laws/Yemeni_Laws147.pdf